

.....

МЕТОДОЛОГІЯ; ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

.....

УДК 343.3:004

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2020.2.18>

О. А. Панченко

доктор медичних наук, професор, заслужений лікар України,
директор
ДЗ «Науково-практичний медичний реабілітаційно-діагностичний центр
Міністерства охорони здоров'я України»
президент
Громадської організації «Всеукраїнська професійна психіатрична ліга»

ІНФОПАНДЕМІЯ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ГІГІЄНІ ДЕРЖАВИ

У статті розглядається поняття «інформаційна пандемія», необхідність введення інформаційної гігієни, поширення фейкової інформації про COVID-19, щоб посилити панічні настрої. Також важливим є питання, як люди будуть почуватися після виходу з ізоляції. Неясність ситуації, суперечлива інформація зі ЗМІ, почуття невпевненості і тривоги стануть причиною сплеску психічних розладів і невротичних станів. Необхідність упровадження методів і дотримання інформаційної гігієни для профілактики інфоепідемії, паніки та масових психозів стало явним в умовах пандемії коронавірусу SARS-CoV-2. У будь-якого масового психозу є свої закономірності, і якщо їх виявити, то проблему можна якщо не вирішити, то прийти до розуміння шляхів її подолання.

Експонентно наростаюча гора інформаційного масиву, пов'язаного з «цивілізаційною катастрофою» коронавірусної пандемії вже не дає можливості відмахнутися від неї рукою – хотілося б кому цього чи ні. Через всі засоби масової інформації злісний коронавірус просочується в наш мозок чи то у вигляді страшної чуми останнього суду, чи то у вигляді безпрецедентного глобального інформаційного штурму основ світопорядку країн, світів їх видів на майбутнє місце під сонцем або під замком комори. Він тут, він в'ється навколо кожного з нас, він – об'єктивна реальність. А раз так, ми повинні його прийняти, дізнатися і гідно проводити.

Сучасний світ через свою складність, динамічність та суперечливість створює різноманітні проблеми для людини, захоплюючи її особистісний простір. Збільшення повсякденних фізичних і психічних навантажень, загострення екзистенційного почуття страху, невпевненості, розгубленості та розчарування, вплив на особистість інформаційних потоків – усе це негативно позначається на здоров'ї людини загалом і на її психічному здоров'ї зокрема. Метою інформаційної гігієни є попередження негативного впливу інформації на психічне, фізичне та соціальне благополуччя окремої людини, соціальних груп, населення загалом, профілактика захворювань населення, пов'язаних з інформацією, оздоровлення навколишнього середовища.

Ключові слова: COVID-19, пандемія коронавірусу, інформаційна пандемія, інфоепідемія, інформаційна війна, фейкова інформація, інформаційна гігієна.

Постановка проблеми. Спалах нового коронавірусу COVID-19 стався в Китаї наприкінці грудня 2019 року і на

поточний момент досяг масштабів епідемії. Вірус породив неймовірну кількість чуток, фейків і дезінформації. Під час самоізоляції та карантину люди в усьому світі почали проводити більше часу в Інтернеті. Коро-

навірус COVID-19 – це перша пандемія в історії людства, коли люди використовують соціальні медіа – це місце, де кожен може поділитися будь-якою інформацією. І дезінформація поширюється швидше, ніж сам вірус.

Явищем швидкого поширення інформації, яка протидіє забезпеченню безпеки, часто виявляються чутки як особлива форма масового обміну недостовірної або перекрученої інформації в усному вигляді. Чутки зазвичай виникають за відсутності повної та достовірної інформації з актуальної для людей у поточний момент проблеми. Інформація, передана у формі чуток, виникає, як правило, стихійно і має несанкціонований, неконтрольований і некерований характер. Необхідною і достатньою умовою виникнення чуток найчастіше виявляється наявність незадоволеної актуальної потреби людей або загрози безпеки їх життєдіяльності.

У цих ситуаціях навіть найнеймовірніші повідомлення, що передаються неформально, як би «по секрету», можуть викликати інтерес і набути великого поширення у вигляді чуток. ЗМІ поширюють неперевірені дані і неправдиву інформацію як у повсякденному житті, так і на офіційному рівні. Отже, головною причиною появи і поширення фейку у суспільстві є незадоволення інформаційної потреби людей, свого роду виникає «інформаційний колапс» або навпаки «інформаційний хаос», особливо в надзвичайних життєвих ситуаціях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні підходи до сприйняття й управління заходами протистояння загрози пандемії коронавірусу в світі, питання побудови кризової політики в країнах на тлі наслідків пандемії, а також стратегіями розвитку держави в посткризовий період, проблеми адаптації зовнішньої політики держави до умов пандемії коронавірусу в світі, змін в економічних і соціально-політичних процесах адаптації до новоствореної сукупної дійсності і в стані взаємин держави і суспільства в постпандемічному розвитку, вплив розвитку пандемії COVID-19 на ІТ-технології в світі, коронавіруси як загрозу глобальній системі охорони здоров'я роз-

глядали такі дослідники, як: С.М. Анпілов, А.Н. Сорочайкін [1], Д.В. Горенков, Л.М. Хантімірова, В.А. Шевцов, А.В. Руквишніков, В.А. Меркулов, Ю.В. Олефір [2], Д.В. Зюкін [3], Я.І. Кузьмінов [4], В.А. Масліков [5], М.Б. Саркенов [6], Л.Ф. Стовба, В.Н. Лебедев, А.А. Петров, В.М. Ручко, В.С. Куліш, С.В. Борисевич [7], А.І. Шумілін [8], М.Ю. Щелканов, Л.В. Колобухіна, Д.К. Львов [9], Ф.К. Ayittey, М.К. Ayittey, N.B. Chiwero, J.S. Kamasah, C. Dzuvor [10], J. Cui, F. Li, Z. Shi [11], D.S. Hui, E.I. Azhar, T.A. Madani, F. Ntoumi, R. Kock, O. Dar [12], Z. Song, Y. Xu, L. Bao, L. Zhang, P. Yu, Y. Qu [13] та ін.

Мета статті – дослідити явище інформаційної пандемії як засіб інформаційної війни під час інформаційно-психологічної дестабілізації в умовах коронавірусної інфекції та необхідність впровадження методів дотримання інформаційної гігієни для профілактики інфоепідемії.

Виклад основного матеріалу. Інформаційна війна на ґрунті пандемії вже давно почалася. Не дивно, що Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) уже охрестила дезінформацію інформаційною епідемією, або інфодемією, позаяк нині фальшиві новини, подробиці і паніка поширюються в рази швидше, ніж сам вірус.

Інфоепідемія – нове явище, яке спостерігається на рівні держав у разі військової пропаганди, у час холодної війни, інформаційних війн, відомих прецедентів радіофобії та ядерної істерії. Але з новим рівнем інформаційних технологій додалася ще й інфопандемія. Інфоепідемія – швидке поширення серед великої кількості людей у такій популяції відомостей, повідомлень протягом короткого періоду часу. **Інфопандемія** – це поширення нових відомостей, повідомлень у світових масштабах. Симптоми, які свідчать про це, стали проявлятися з 2003 року, коли світ послідовно був «атакований» на атипову пневмонію, пташиним і свинячим грипом. Потім проводилася оцінка поширеної, в тому числі ВООЗ, інформації про небезпеку, її адекватність по реально-порівняльній вірулентності і летальності від інфекції.

Тому в 2010 році були організовані слухання в ПАРЕ із запрошенням експер-

тів ВООЗ «Боротьба з пандемією H1N1: потрібно більше прозорості?», на яких прозвучало: «Ми хочемо знати, як приймаються рішення про пандемії – приймаються вони на основі перевірених наукових, епідеміологічних даних або на них впливають інші інтереси?».

У соціальних мережах і деяких ЗМІ зі швидкістю вірусу поширюється фейкова інформація про COVID-19 із посиланням на нібито достовірні джерела, сенс якої – «ми всі помремо».

Відео- та аудіоповідомлення, записи в месенджерах і моторошні картинки «вмираючих» прямо на вулиці «коронавірусних» пацієнтів супроводжуються об'єднуючим жахом: влада все приховує, хапайте баули і біжіть за туалетним папером (гречкою, антисептиками, білими простирадлами). Навіщо це робиться, кому вигідно і що ми маємо насправді? «Готуйтеся до тривалого карантину, купіть продукти, щоб з дому не виходити. Буде карантин у країні, тому що вилікуватися неможливо», – приблизно таке чергове повідомлення збирає тисячі переглядів у соцмережах. Автор меседжів, посилаючись на якісь достовірні джерела в міській адміністрації (лікарні, в Міністерстві), закликає до негайної скупки всього, що можна з'їсти і випити, і наполягає на тому, що «вилікуватися неможливо». «Рятують тільки апарати ШВЛ, але їх немає. Лікарі нічого не можуть і не вміють. Продукти закінчуються, запасів немає». «Трупи вивозять цілими фурами!», «Морги переповнені!».

Звучить страшно. Справді, страшно. Ми бачимо велику кількість фейків, які кожен день вкидаються, щоб посилити панічні настрої [14, с. 98]. Для чого? Щоб підірвати соціальну стабільність. Це йде по різних регіонах, з різною тематикою. Але зараз усіх об'єднав коронавірус. Ми маємо справу з інформаційною пандемією (інфодемією). Це робиться для того, щоб розхитати ситуацію в країні і привести до важких і незворотних, як би вони хотіли, наслідків». Пройти повз теми коронавірусу панікери просто не могли. «У такому разі це панікерство, побудоване на описі крайніх заходів, гіршого сценарію».

Є й приклад «зворотного фейку», коли з'являються повідомлення ось такого змісту: «Дивилася, як провісник один сказав, що в Китаї, де почався цей вірус, пішов дощ, і він змиє вірус, і все залишиться в минулому. Та й не було ніякого вірусу, просто обман. Я не вірю». Ідея про те, що коронавірусу взагалі не існує, останніми днями стала особливо популярною. Прихильники змов запустили в Twitter хештег #FilmYourHospital: користувачі знімають відео і фото в незачеплених пандемією лікарнях в спробі довести, що коронавірус – це ніщо інше, як обман або політична гра. У січні 2020 року в англомовних ЗМІ з'являлися повідомлення про те, що COVID-19 – це китайська біологічна зброя, нібито створена в Уханьському інституті вірусології. А іранський телеканал Press-TV транслював новини про те, що вірус нібито розробив Ізраїль з метою боротьби проти Ірану.

Люди, які реагують на такі повідомлення (чутки), і, що ще гірше, пересилають їх рідним і знайомим, показують свою дурість і неосвіченість. Причому цікаво, що, «переїжджаючи» з міста в місто, з країни в країну, ці історії неодноразово коригуються, обростають новими деталями.

Популярний візит: влада все приховує. Ця інструкція працює в будь-якому фейку. І це добре заходить, тому що люди десь у глибинці не мають поняття, що це – фейкова структура. Досить назвати як-небудь голосно: «Лікарі з важливою інформацією про коронавірус», і люди починають дивитися. На жаль, у нас не досить сформована здорова альтернатива. Ми повинні брехливу новину перебивати десятикратно, в тому числі з боку влади [15, с. 252]. І причому не вистачає як позитивних новин, так і жорстких заходів стосовно панікерів і фейкометів. Ми перебуваємо в стані подвійної війни: інформаційної та з коронавірусом.

Пандемія коронавірусу змінилася інфодемією. Загроза COVID-19 не тільки не змогла по-справжньому об'єднати геополітичних противників у спільній боротьбі, але тільки загострила протиріччя на інформаційно-політичному полі, хоча по факту ці держави – будь то США, Росія чи Китай –

висловлюють наміри допомагати одному і створюють видимість співробітництва. Сьогодні Москва і Пекін, який представляє державний капіталізм, конкурують за умови з ліберальними демократіями Європи і США. Кожна з двох систем всіма силами намагається довести свою ефективність у боротьбі з коронавірусом. Саме тому можливе заниження втрат від хвороби може стати зброєю в інформаційній війні в руках кожної зі сторін, а будь-яка допомога Росії або Китаю постраждалим від пандемії країнам (зокрема, Італії) буде сприйнята саме як боротьба зі Сполученими Штатами – суперництво за репутацію та імідж. Це, на жаль, погіршує і без того глибокий інформаційний конфлікт між Заходом і Сходом.

Державний секретар США Майк Помпео в черговий раз звинуватив Росію, Китай і Іран у поширенні дезінформації про походження коронавірусу (COVID-19) і спробах підірвати довіру до західних демократій. Хоча наративи у них різні, кожен з них має спільну рису, яка полягає в ухиленні від відповідальності і спробах ввести світ в оману, а також перешкодити зрозуміти, звідки вірус прийшов і як інші країни реагують на нього, які країни насправді надають допомогу світу у боротьбі з пандемією коронавірусу.

Проте й інші європейські країни звинувачують Росію в пропаганді на тлі пандемії коронавірусу. У березні в чорногорському місті Тivat заарештували 35-річну жінку з російським паспортом за поширення фейків про коронавірус. Як дала зрозуміти місцева поліція, росіянка провокувала паніку в країні, тиражуючи публікації про нібито навмисно занижену статистику щодо кількості заражених і померлих від вірусу. Більш того, вона пророкувала італійський сценарій у відносно спокійній Чорногорії.

Росія не визнає своєї провини: сенатор Олексій Пушков натякає, що Захід шукає винних і намагається перекинути на Москву відповідальність через те, що той не зміг адекватно відреагувати на пандемію. «Якщо в США багато тисяч заражених і ще більше незадоволених, це провина влади США, а ніяк не провина Росії. Не треба звалювати з хворої голови на

здорову», – написав він у своєму мікроблозі в Twitter.

Позитивне значення інформації для людини розумної, для її освіти, пошуку знань, адекватного реагування, адаптації – надзвичайно важливе і не викликає сумнівів. Але дефіцит інформації може призводити до розвитку емоційного стресу, який може бути фактором ризику виникнення захворювань психічних, серцево-судинної системи (інфаркти, інсульти, ішемічна хвороба серця), травної системи (виразкова хвороба), а також підвищення рівня травматизму і суїцидів.

Натепер у разі зростання традиційних інформаційно залежних захворювань серед населення з'являються і нові патології: комп'ютерний синдром; адикції – патологічні залежності від телебачення чи соціальних мереж; фобії – номофобія, боязнь залишитися без засобів зв'язку; манії – сенсорні, пов'язані з Інтернетом, лудоманія – залежність від комп'ютерних ігор [16, с. 127]. Є також депресії, що формуються соціальними мережами, інтернет-залежні суїциди тощо.

Пандемія коронавірусу стає підґрунтям для постправди. Новини про стрімке поширення вірусу і викликані цим обмежувальні заходи більшості урядів сіють паніку в суспільстві. Але паніка – небезпечний емоційний стан, який в разі підвищує уразливість до фальшивих новин і сумнівних умовиводів навіть у критично мислячих людей [17, с. 47]. Пропаганда і фейки, що циркулюють у світі постправди, підживлюються штучно створеним масовим психозом, отже, помилки і колективні помилки неминучі.

Інфопандемія-2020 призвела не тільки до надзвичайно масового вкидання фейкових новин, які стосуються аспектів походження вірусу, ефективності дезінфекційних засобів, засобів індивідуального захисту, ліків, ситуацій у регіонах та ін. Можна заявляти, що з'явився новий масовий феномен «**вірусобія**» – страх заразитися вірусами. І він пов'язаний не з раніше застосовуваним терміном до комп'ютерних вірусів, а з біологічними агентами.

І він може бути пов'язаний з «**маскоманією**» – бажанням носити маску як

засіб захисту. Раніше застосовувався для індивідуалів термін «**мізофобія**» – нав'язливий страх забруднення або зараження, прагнення уникнути зіткнення з навколишніми предметами. Людину, яка відчуває подібний страх, називають мізофобом. Але нині таке явище прийняло інфопандемічний характер.

Перехідні моменти завжди важкі. Спочатку була невідомість, і багато людей відчували тривогу в крайніх висловлюваннях. Поступово стало зрозуміло, що відбувається, що робити для захисту, і до карантину звикли. Деякі навіть почали знаходити в цьому задоволення. Якесь частини людей відчула себе краще. По-перше, тому що зменшилася напруга з боку зовнішнього світу. Наше божевільне життя відступило, не треба кудись бігти, щось робити. Тобто відбулася легітимація, коли ти не відчуваєш себе винуватим, якщо у тебе щось не виходить. По-друге, коли весь світ у тривозі, люди, які раніше відчували тривогу, відчували себе нормальними.

Тому спочатку ми побачили спад звернень. Потім люди стали відчувати себе замкненими, з'явилися конфлікти в родині. Карантин загострив усі проблеми і провокує неврози, депресії. Посттравматичний синдром – досить серйозний хворобливий стан, що вимагає кваліфікованої медичної допомоги. Якщо у людей нормально склалися відносини, вони знайшли способи спільного виживання. А в сім'ях, де була напруга, проблеми посилювалися. Поки немає чітких даних, але організації, які займаються питаннями насильства в сім'ї, відзначили збільшення звернень. Стався підйом сексуального насильства, в тому числі і стосовно дітей. До цього додається зниження доходів і навіть втрата роботи. Скільком людям знадобиться психологічна допомога, поки невідомо, але органи охорони здоров'я повинні готуватися до цього заздалегідь.

Ситуація виходу з карантину важка. Треба щось робити, а це складно. І до нас за допомогою почали приходити люди, які мобілізувалися на подолання кризи, а тепер, коли потрібно заново відбудувати життя і бізнес, вони залишилися без сил. Озираються навколо, бачать руйнування, оцінюють обсяг втрат, роботи,

яка потрібна для відновлення, і їм стає дуже важко.

Коли всі в закритих приміщеннях думають, що приготувати на вечерю, – і бідні, і багаті в приблизно рівному становищі. Але тепер, коли потрібно поспішати, щось робити, і не у всіх це вийде, соціальне розшарування стане більш вираженим. Така стресова ситуація може мати різні наслідки з точки зору ментального здоров'я. За найважчими прогнозами передбачається сплеск самогубств через напругу, що пов'язана із втратами і нестабільністю.

Мабуть, люди похилого віку постраждають особливо. У перспективі – друга хвиля захворювання, знову всім доведеться перебудовуватися. А у людей у віці знижені адаптаційні можливості. І якщо раніше люди похилого віку були групою ризику за смертністю від коронавірусу, то згодом вони стануть групою ризику душевних розладів і самогубств.

Вважається, що буде сплеск самогубств і серед медичного персоналу. Поки йде боротьба, вони мобілізувалися і кинулися в бій з інфекцією. Але вони вигорають, і коли епідемія відступить, можуть проявитися психологічні проблеми і розлади.

Головний виклик полягає в тому, що коронавірус уже укорінився в людині не тільки фізично, а й емоційно-психічно – в голові. Але, як-то кажуть, немає лиха без добра: у будь-якого масового психозу є свої закономірності, і якщо їх виявити, то проблему можна якщо не вирішити, то прийти до розуміння шляхів її подолання. Зрештою, все зводиться до елементарної інформаційної гігієни, яка, як і регулярне миття рук, знижує ризик захворювання або принаймні допомагає запобігти психозу на індивідуальному рівні. Зараз психоз проявляється не тільки і не стільки в масовій паніці, скільки в тому, що суспільство в багатьох країнах, в яких виявлено вірус лицем до лица, розколюється на умовних панікерів і нігілістів.

Серед відомих людей умовним нігілістом можна назвати бізнесмена Ілона Маска, засновника американської компанії SpaceX і генерального директора Tesla. У самий розпал епідемії в Китаї та Італії, на початку березня, він зробив провокаційну заяву. «Паніка навколо коронаві-

рису – це дурість», – написав він у своєму мікроблозі Twitter. У нього з'явилася маса опонентів, які вважають паніку єдино правильною поведінкою в ситуації, що склалася. Серед них був відомий американський економіст і автор Нассім Талеб, який написав книгу «Чорний лебідь» [18]. «Говорити, що паніка навколо коронавірусу дурість – це дурість», – заявив він на своїй сторінці в Twitter.

Талеб також дав зрозуміти, що паніка на колективному рівні необхідна в ситуації епідемії, що людям треба зменшити контакти на 20 днів, щоб запобігти «серйозній проблемі». «Ми пережили величезну кількість років завдяки «іраціональній паніці», – зробив висновок письменник.

У такій ситуації експерти-політологи підтримують швидше Талеба, ніж Маска. Наприклад, політолог Іван Крастев пише про затребуваність паніки сьогодні: «Не панікувати» – неправильний сигнал за часів коронавірусу. Щоб стримати пандемію, люди повинні панікувати, і вони повинні кардинально помінати свій спосіб життя».

Необхідність упровадження методів і дотримання інформаційної гігієни для профілактики інфоепідемії, паніки та масових психозів стало явним в умовах пандемії коронавірусу SARS-CoV-2. «Необхідна інформаційна гігієна» – прозвучало в зверненні від 13.03.2020 Президента України до нації. Президент США безліч разів докоряв ЗМІ у фейк-ньюс, а Президент Росії 18 березня 2019 року підписав закони про боротьбу з недостовірною інформацією та протидією поширенню інформації, введення заборон на публікацію неправдивої суспільно значимої інформації, яка подається як справжня, якщо вона загрожує життю і здоров'ю, впливає на громадський порядок і безпеку, перешкоджає роботі об'єктів життєзабезпечення, інфраструктури, фінансів тощо. Ще жорсткіше законодавство в цілій низці країн, зокрема Туреччини і Китаї.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

Фальшиві новини, теорії змови, маніпуляція і емоційне нагнітання – все це не є чимось екстраординарним під час

будь-якої кризи, будь то пандемія, політичне протистояння або повномасштабна війна. Це норма, і потрібно до цього бути готовим завжди. Визнання цього очевидного факту – **перший крок** у дотриманні інформаційної гігієни.

Другий крок – це визначити, звідки беруться конкретні фейки, теорії змови чи маніпуляція, а також чому їм вірять користувачі Інтернету і навіщо їх тиражують. Справа в тому, що в умовах надлишку інформації, стресу, невизначеності й емоційної напруги людина губиться і намагається знайти прості відповіді на складні питання. Звідси попит на теорії змови, якусь визначеність і емоційне підживлення, які і пропонують конспірологи, пропагандисти і маніпулятори.

Третій крок – треба виявити для себе, хто є вразливим перед дезінформацією найбільшою мірою. У ситуації з інфодемією навколо коронавірусу в групі ризику опиняються всі ті, хто не має вищої медичної освіти і не є вірусологом, епідеміологом або інфекціоністом за професією, а також люди, схильні спрощувати більш складні явища і вибирають «тунельне мислення». Просто гуманітарна або технічна вища освіта – не панацея. Жертвою фейків під час інформаційної пандемії може стати абсолютно будь-хто.

Четвертий крок, найважливіший, – виробити тактику і стратегію з нейтралізації фейків, пропаганди і теорій змови на персональному рівні. Інакше кажучи, треба зміцнювати «імунітет» проти фальшивок, лженауки і конспірології. Це можна зробити за допомогою декількох нехитрих способів, розвиваючих критичне мислення.

По-перше, слід пропускати всю інформацію в Інтернеті через «суворий» особистий фільтр, тобто скоротити кількість контенту, залишити тільки істотне і життєво важливе, а саме якісні ЗМІ з бездоганною репутацією, сайти або канали авторитетних аналітичних центрів і, можливо, офіційну статистику для «звірки годинників».

По-друге, періодично потрібно читати сайти з перевірки фактів (FactCheck.org, Snopes.com і інші). Саме на них робиться детальний розбір популярних фейків і теорій змови, їх деконструкція, тобто відслід-

ковуються їх початкові джерела й історія виникнення. У такій ситуації важливо ділитися отриманою інформацією і розвінчувати міфи, які можуть принести шкоду суспільству і окремо взятій людині. В умовах пандемії коронавірусу та інфодемії це важливо як ніколи. Мета – допомогти людям розпізнати фейки і теорії змови, розвивати в них критичний підхід і холистичне мислення. Суть в тому, що якщо інформацію неможливо перевірити ще раз, але гіпотетично можна спростувати, то з великою ймовірністю це може виявитися фейком. А все, що неможливо довести, слід автоматично ставити під сумнів, особливо під час інфодемії.

По-третє, потрібно вчитися миттєво визначати маніпуляцію і пропаганду. Якщо знати психологічні і лінгвістичні гачки, на які підсаджують аудиторію деякі політики, ЗМІ або експерти, то вони нейтралізуються. Маніпулятивні техніки, як правило, трапляються в риториці та стилістиці ньюсмейкерів, журналістів і аналітиків. Іноді відбувається це несвідомо. Але розпізнавати це необхідно, щоб не стати жертвою маніпуляції.

Так, якщо подача інформації спрямована свідомо на те, щоб викликати в аудиторії емоції, гнів, жалість, розчарування, страх або паніку, то це точно маніпуляція. Якщо автор безапеляційний і дидактичний, то, швидше за все, він або вона прагнуть нав'язати свою позицію. Якщо видання замовчує важливу інформацію, наприклад, позицію опонента, і виставляють його в непривабливому світлі, то це буде вважатися пропагандою.

Інформаційна гігієна важлива також, як і фізична. Адже міф, що впровадили в людські уми, викоринити чи не простіше, ніж коронавірус. Головне в цій ситуації – не поспішати з висновками, тобто не робити передчасних висновків до тих пір, поки не будуть відомі нові подробиці, деталі і всі обставини в тій чи іншій ситуації. Як сказав Уїнстон Черчилль: «Це навіть не початок кінця. Але це, можливо, кінець початку». Багато ще загадкового навколо коронавірусу і багато питань без відповідей.

Список використаної літератури:

1. Как пандемия COVID-19 изменит Россию / С.М. Анпилов, А.Н. Сорочайкин. Экономика, управление и право в совре-

менных условиях : межвуз. сб. ст. / под общ. ред. М.М. Матвеевой. Тольятти : Изд-во ИССТЭ, 2020. Вып. 30. С. 4–8.

2. Горенков Д.В. Вспышка нового инфекционного заболевания COVID-19: β -коронавирусы как угроза глобальному здравоохранению. / Д.В. Горенков, Л.М. Хантимирова, В.А. Шевцов, А.В. Рукавишников, В.А. Меркулов, Ю.В. Олефир. БИОпрепараты. Профилактика, диагностика, лечение. 2020. № 20 (1). С. 6–20. URL: <https://doi.org/10.30895/2221-996X-2020-20-1-6-20>.
3. COVID-19 или рестарт экономики. Наука и практика регионов. 2020. № 1(18). С. 74–80.
4. Кузьминов Я.И. Вирусная революция: как пандемия изменит наш мир. URL: <https://www.rbc.ru/opinions/society/27/03/2020/5e7cd7799a79471ed230b774> (дата обращения: 04.06.2020).
5. Масликов В. А. Национальная безопасность и устойчивое развитие России в период пандемии. Материалы Афанасьевских чтений. 2020. № 1. С. 14–21.
6. Саркенов М.Б. Влияние развития пандемии COVID-19 на IT-технологии в мире. Научно-образовательный журнал для студентов и преподавателей "Student". 2020. № 4. С. 180–184.
7. Стовба Л.Ф. Новый коронавирус человека, вызывающий заболевание человека / Л.Ф. Стовба, В.Н. Лебедев, А.А. Петров, В.М. Ручко, В.С. Кулиш, С.В. Борисевич. Проблемы особо опасных инфекций. 2015. № 2. С. 68–74.
8. Шумилин А.И. Фактор пандемии во внешней политике Евросоюза. Научно-аналитический вестник ИЕ РАН. 2020. № 2. С. 14–21.
9. Щелканов М.Ю. Коронавирусы человека (Nidovirales, Coronaviridae): возросший уровень эпидемической опасности. / М.Ю. Щелканов, Л.В. Колобухина, Д.К. Львов. Лечащий врач. 2013. № 10. С. 49–54.
10. Ayittey F.K., Ayittey M.K., Chiwero N.B., Kamasah J.S., Dzuvor C. Economic impacts of Wuhan 2019-nCoV on China and the world (published online ahead of print, 2020 Feb 12). J Med Virol. 2020. <https://doi.org/10.1002/jmv.25706>.
11. Cui J., Li F., Shi Z. Origin and evolution of pathogenic coronaviruses. Nat Rev Microbiol. 2019. No. 17. Pp. 181–192. URL: <https://doi.org/10.1038/s41579-018-0118-9>.

12. Hui D.S., Azhar E.I., Madani T.A., Ntoumi F., Kock R., Dar O., et al. The continuing 2019-nCoV epidemic threat of novel coronaviruses to global health – The latest 2019 novel coronavirus outbreak in Wuhan, China. *Int J Infect Dis.* 2020. No. 91. Pp. 264–266. URL: <https://doi.org/10.1016/j.ijid.2020.01.009>.
13. Song Z., Xu Y., Bao L., Zhang L., Yu P., Qu Y., et al. From SARS to MERS, thrusting coronaviruses into the spotlight. *Viruses.* 2019. No. 11(1). P. 59. URL: <https://doi.org/10.3390/v11010059>.
14. Панченко О.А. Роль засобів масової інформації в системі державного управління інформаційною безпекою. Публічне управління та митне адміністрування. 2020. № 1(24). С. 97–102. DOI: 10.32836/2310-9653-2020-1.19. URL: <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2020/1/19.pdf>.
15. Панченко О.А. Засоби масової інформації як джерело інформаційної безпеки. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління. 2020. № 2(8) С. 250–258. DOI: 10.32689/2617-9660-2020-2(8)-250-258. URL: <http://maup.com.ua/assets/files/expert/8/21.pdf>.
16. Панченко О.А. Турбулентность в информационной безопасности личности. *Клінічна інформатика і телемедицина.* 2017. Т. 12. Вип. 13. С. 124–129.
17. Панченко О.А. Турбулентність мислення в структурі інформаційно-психологічної безпеки особистості. *Психологія і особистість.* 2019. № 1(15). С. 35–53.
18. Taleb N.N. Black Swan and Domains of Statistics. *The American Statistician,* August 2007, Vol. 61, No. 3, pp. 1–3. URL: <https://doi.org/10.1198/000313007X219996>.

Panchenko O. Infopandemic in the information hygiene of the state

In this article we consider the concept of information pandemic, the need for information hygiene, the spread of fake information about COVID-19 to increase panic. The problem of how people will feel themselves after coming out of isolation is also important. Uncertainty of the situation, contradictory information from the media, feelings of insecurity and anxiety will cause a surge of mental disorders and neurotic states. There is a need for the introduction of methods and observance of information hygiene for the prevention of infoepidemics, panic and mass psychosis. It has become apparent in the context of the SARS-CoV-2 coronavirus pandemic. Any mass psychosis has its own patterns, and if they are found, the problem can be, if not solved, but come to an understanding of methods to overcome it.

The exponentially growing mountain of information related to the "civilizational catastrophe" of the coronavirus pandemic no longer makes it possible to shake it off – who would like it or not. Through all the media, the malicious coronavirus gets passed around into our brains, either in the form of the terrible Black Death of the Last Judgment, or in the form of an unprecedented global information assault of the world order of countries foundations, worlds of their look out on to the future under the sun or under the key-lock of the barn. It is here, it revolves around each of us, and it is an objective reality. And if so, we must accept it, learn it and conduct it with dignity.

The modern world, due to its complexity, dynamism and contradictions, creates various problems for a person, capturing his/her personal space. The daily physical and mental stress increase, exacerbation of existential feeling of fear, insecurity, confusion and frustration, the impact on the personality of information flows – all this has a negative impact on human's health in general and on his mental health in particular. The purpose of information hygiene is to prevent the negative impact of information on the mental, physical and social well-being of individuals, social groups, the general population, prophylaxis of information-related diseases of the population, the improvement of the environment.

Key words: COVID-19, coronavirus pandemic, information pandemic, infoepidemic, information war, fake information, information hygiene.